

BRIEVEN AAN HITLER: EEN INSTRUMENT VOOR ONDERZOEK NAAR OPINIEVORMING

Barbara Vos

Samenvatting

Brieven van Duitsers aan Hitler, toegankelijk gemaakt via gepubliceerde verzamelingen, vormen een bruikbaar instrument om te peilen naar wat het volk dacht van de leider en wat het van hem verwachtte. Men kan er uit afleiden dat, naast de obligate lofuitingen, eigenbelang en opportunisme een belangrijk element uitmaken van tal van brieven. In tegenstelling tot wat meestal gedacht wordt, durfden sommige Duitsers wel degelijk hun afkeer uiten. Opvallend, tenslotte, is hoe kinderen vanaf prille leeftijd doordrongen waren van de ideeën van het nationaalsocialisme.

“Lieber Führer, Wir wollten Dich so gerne sehen. Ich habe Dich so Lieb. Schreibe mir doch. viele grüsse. deine Gina.¹”

Inleiding

Over weinig onderwerpen vloeide zo veel inkt als over Hitler en de holocaust. Ieder jaar verschijnen nieuwe titels. De Aleph-catalogus van de Universiteit van Gent geeft 408 hits bij Hitler als zoekwoord. De stadsbibliotheek van Gent geeft 485 resultaten wanneer Hitler als zoekterm wordt ingegeven. Google geeft 27.200.000 hits. Op de website van Amazon.co.uk kunnen 19.557

items aangekocht worden die betrekking hebben tot Hitler (posters, boeken, dvd's...).

Men heeft zich exhaustief bezig gehouden met het beantwoorden van tal van vragen omtrent de figuur van Hitler, maar ook wat betreft het Duitse volk. Hoe was het mogelijk dat de Duitsers werden meegesleept op dit pad van de vernietiging? Wisten zij wat er aan de gang was? Leefden zij in ontkenning? Treft hun schuld? Onlangs verklaarde Angela Merkel nog dat Duitsland een eeuwigdurende verantwoordelijkheid heeft voor de misdaden die plaatsvonden onder het naziregime². Bij het bekijken van de geruchtmakende documentaire 'Shoah' uit 1985 van Claude Lanzmann³, komen we tot de vaststelling dat niet iedereen het daarmee eens is. Sommige mensen voelen zich niet verantwoordelijk en anderen vonden zelfs dat er weinig mis was met het regime.

De jongste jaren gingen onderzoekers, naast de mondelinge getuigenissen, ook naar andere bronnen kijken om het gedachtengoed en de mentaliteit rond de holocaust te reconstrueren. Iedere getuige kan immers zijn verhaal aanpassen naarmate de tijd verstrijkt. Men verandert van opvatting, wil de feiten verbloemen of minimaliseren, men legt linken tussen gebeurtenissen, men vergeet... Brieven blijven echter stil staan in de tijd. Ze verwoorden de opvattingen van getuigen van het regime wanneer de feiten zich afspelen. Brieven veranderen niet naarmate de tijd verstrijkt, zelfs als de auteur ervan dat wel doet.

De bronnen

Der Stern kopte op 14 oktober 1993 over 'Briefe an den lieben Führer'. Voordien was er geen sprake van privé-brieven gericht aan Hitler. De brieven waarover *Der Stern* het had, werden verzameld door William C. Emker, die in 1946 de verlaten Rijkskanselarij kon betreden omdat hij in dienst was van het Office of Military Government of the United States. Hij verzamelde wat hij kon. Het duurde echter bijna 50 jaar vooraleer ze met de hulp van Helmut Ulshöfer werden gepubliceerd⁴.

In 2007 verscheen er opnieuw een werk dat privé-brieven aan Hitler verzamelde, deze keer door toedoen van van Henrik Eberle. Deze brieven waren afkomstig uit een archief uit Moskou. De Russen namen immers heel wat documenten mee naar de Sovjetunie ten tijde van de bevrijding. De archieven werden bij elkaar gebracht door de speciale commissie voor oorlogsbuit van het Rode Leger⁵. Dikwijls werd tevens een kopie van het gestuurde antwoord in het archief bewaard.

Waarom schrijven naar de Führer?

Volgens Eberle zijn de brieven in te delen in twee categorieën. Enerzijds zijn er de brieven zonder een duidelijk doel of vraag. Het gaat dan bijvoorbeeld om verjaardagswensen, dankbetuigingen of hulde aan de leider van het Derde Rijk. De andere categorie omvat brieven met specifieke vragen en verzoeken. Mensen hopen iets te bekomen door een brief te schrijven aan Hitler⁶.

Een voorbeeld van categorie 1, van 16 april 1932⁷:

“De hartelijkste gelukwensen voor onze hooggeëerde en geliefde Führer Adolf Hitler ter ere van zijn verjaardag. Als teken van onze dankbaarheid en verering sturen wij een stuk Salzweder gebak. Ondergetekende meisjes van de Hitler-jugend zouden erg blij zijn met een foto van onze Führer met zijn handtekening.

Mit herzlichem Gruss, Heil!

Sophie Beyreiss, Salzwedel (Altm.), Reimannstr., Hilde D., Henni K., Martha T., Anneliese Sch., Martha R., Hilde H.”

Sophie Beyreiss kreeg een bedankje van de hand van Albert Bormann, die verantwoordelijk was gesteld voor Hitlers post. Een gehandtekeningde foto kreeg ze echter niet.

34

Veel andere brieven hadden een soortgelijke inhoud. Sommige brieven werden begeleid van allerhande cadeautjes, van eenvoudige dingen zoals het bovengenoemde gebak, tot een viool⁸.

Een voorbeeld van categorie 2:

“Sehr geehrter Herr Hitler,

Als jarenlang trouw aanhanger sta ik mijzelf toe mij tot u als toekomstig vader des vaderlands te richten met een verzoek. Ik zou namelijk graag een Hitler-Cigarette en een Hitler-Cigarre op de Duitse markt willen brengen en daarvoor zou ik de heer Hitler willen vragen om exclusieve toestemming en het alleenrecht. Ik zou dan de betreffende sigaret en sigaar onder deze namen laten registreren. In de verwachting dat de heer Hitler op welwillende wijze zal instemmen met mijn verzoek, verblijf ik in afwachting van uw reactie, met bijzondere hoogachting,

Fritz Dittrich, Buchdruckerei-Besitzer”

Bormann antwoordt dat Hitler zijn naam niet wil verlenen aan economische propaganda⁹.

Hitler kreeg wel meer en vreemder verzoeken. Werner M. vraagt hem in 1933 om het peetvaderschap van zijn eerste kind¹⁰, Anny M. vraagt om een tewerkstelling in het partijkantoor¹¹, M. Fridolina Fehringer vraagt een exemplaar van Mein Kampf¹², Bäckermeister Oskar Jankowski vraagt Hitler om hem mee te nemen op reis naar Italië¹³. Op geen van deze verzoeken werd ingegaan. Sommige briefschrijfters gingen nog verder: ze vroegen om met de Führer te trouwen of een kind van hem op de wereld te brengen. Friedel S. was zo'n vragende partij. Ze schreef in april 1939 het volgende:

"Liefste Führer Adolf Hitler,

Een vrouw uit het Sachsenland had graag een kind van u gehad. Dat is beslist een buitengewoon verlangen, maar alleen de gedachte dat precies u geen kinderen zou hebben, laat me niet met rust, en zo ligt deze brief als eindproduct van mijn wens voor u. Een brief is een geduldig iets. Men kan hem lezen en wegleggen. Men kan hem, als met een mooi wijsje, in zich laten naklinken. Men kan hem ook als een brief opnemen en hem gehoorzamen. Allerlei schrikbeelden staan voor de deur van mijn wens. De brief zou niet tot u kunnen geraken. U zou geen tijd hebben voor een kind. U zou zich voor een kind te oud kunnen voelen en met deze gedachte al lang afgerekend hebben. Ondanks alles zou er toch nog een kind van u geboren moeten worden. Dit is mijn grootste wens, naar de vervulling waarvan ik met de kracht van heel mijn hart vurig verlang. Ik leg hem u vol vertrouwen ter kennisneming voor en wens u voor het in overweging nemen hiervan een rustig en stil moment. Als vrouw groet ik u hartelijk van mens tot mens.¹⁴"

35

Brieven als opiniepeiling

De bovengenoemde voorbeelden tonen aan dat de brieven die aan Hitler werden gericht, een zeer interessant instrument vormen om naar de meningen van het Duitse volk te peilen. Opnieuw kunnen we de brieven in twee categorieën verdelen. Er werden enerzijds brieven van bewondering en goedkeuring en anderzijds brieven van afkeuring en woede verstuurd.

Een voorbeeld van een brief van afkeuring is de volgende brief uit het Nederlandse Haarlem uit 1939:

"Aan de heer Adolf Hitler,

In naam van de moraliteit en de naastenliefde: wij wensen overleg tussen de volkeren; de ganse mensheid smeekt om vrede. B. den D.H.¹⁵"

Ook een uittreksel uit een anonieme brief uit Wenen uit het jaar 1939 toont ongenoegen met de nazigeest:

“En hoe zit het met die rassen - haat - schandewet? Hoe komt zo een proces, zo een afglijden naar de middeleeuwen, tot stand? (...) Verder is het Rijk een kazerne en een dwangarbeidinrichting. Er is geen rechtszekerheid meer. Wat jullie wetten noemen is een belediging van de wet. Waar blijft de goedkeuring door middel van vrije verkiezingen en een vrije volksvertegenwoordiging? Geweld is alles, maar er staat geschreven: wie geweld gebruikt, zal door geweld omkomen!”¹⁶”

Sommige mensen waren het duidelijk oneens met de manier van handelen van Hitler en zijn regime. Sommigen zagen doorheen het rookscherm van het nazisme en uitten hun ongenoegen. Een treffend voorbeeld is dat van Hermann S. In 1938 schreef hij het volgende aan Goebbels:

“Vergeet u niet dat wij door joodse invloed ooit handel en connecties met het buitenland kregen. Vergeet u niet dat de jood tijdens de oorlog Duitslands grenzen naar vermogen verdedigd heeft”¹⁷.”

Het mooiste voorbeeld is misschien dat van Erich Ludendorff. Deze man was de stafchef van Hindenburg tijdens WO1. Verschillende malen probeert hij Hitler te wijzen op de wantoestanden in nazi-Duitsland. Hij kaart onterechte arrestaties aan en schandalige mishandelingen toegebracht door leden van de SS. Vanaf 1933 zweeg Ludendorff helaas, maar niet vooraleer de volgende profetische woorden te schrijven:

“Als ooit de geschiedenis van het Duitse volk zal worden geschreven, dan zal het einde van uw presidentschap worden omschreven als de meest zwarte periode in de Duitse geschiedenis”¹⁸.”

De brieven van protest werden echter overstemd door brieven van goedkeuring en aanmoediging. Deze bevestigden Hitler in zijn strijd. Enkele voorbeelden.

Emma N. stuurde in 1938 de volgende brief:

“Beste Führer,

Mijn zusters vinden weliswaar dat dit niet juist is, dat het geachte heer Führer zou moeten zijn, maar ik vind het zo mooier. Wij hebben dus een krijgsplan bedacht. Het beste zou zijn als u, mijn Führer, de joden zou verzamelen en op een grote boot zou zetten, of misschien op twee, we zullen er allemaal voor sparen om het geld daarvoor bij elkaar te krijgen, dus alle joden als varkens die boot op, en dan de oceaan in. Dan het commando alles overboord en dan kunnen ze zich naar een eiland redden en daar koning zijn, of ze worden voer voor de vissen. Dan heeft de wereld, en in de eerste plaats u, mijn Führer, eindelijk geen last meer van die gemene joden. Als het misschien een beetje vreemd klinkt, dan neemt u het mij alstublieft niet kwalijk, maar ik ben pijnlijk op deze broeders. Nu met hartelijke groet en een krachtig Sieg Heil,

uw Emma N.¹⁹

Sommige briefschrijvers richtten gedichten, zoals in dit geval een 'sonnet' tot de Führer van de hand van E. Jurima:

*"Jij bent ons door God gezonden,
In diepste ellende en in hoogste nood
Moedig de schande gewist, zo groot.
Een stralende toekomst in de morgenstonde!*

(...)²⁰

Weer anderen moedigden hem aan in zijn veroveringswoede op het Europese continent, zoals Johann G. in januari 1940:

"Heil Hidler (sic)

Wanneer trekt u Zwitserland binnen? Treuzel niet langer meer en marcheer binnen, want we zouden u hard nodig hebben. D'r heerst hier vreselijke chaos en ze schelden bitter op u. We zouden het nadien beter hebben. We verwachten u, elke dag!

Heil Hidler (sic)!²¹

Het spreekt voor zich dat de brieven van goedkeuring die van afkeuring van de tafel veegden. Uiteraard was er meer 'fanmail' dan afkeuring. Degenen die het niet eens waren met Hitlers politiek, kropen niet altijd in hun pen. In vele gevallen durfde men niet te spreken uit angst voor represailles of opsluiting. Anderen kozen dan weer de weg van het geheime verzet, hielpen mensen onderduiken of vluchtten uit nazi-Duitsland.

Kinderen meegesleept in de waanzin

Wanneer men de brieven verzameld door Eberle en Ulshöfer naleest, komen we tot de schokkende vaststelling dat kleine kinderen reeds van jongs af doordrongen werden van de ideologie. Natuurlijk denkt u dan in eerste instantie aan de Hitlerjugend en de Bund Deutscher Mädels, maar de nazificatie van kleine kinderen begon reeds veel vroeger. Dit tonen de volgende brieven aan:

"Onze kleine Doris is het zonnetje van haar ouders en wilde haar verjaardag-kameraad, onze gewaardeerde heer Rijkskanselier, voor zijn verjaardag een kleine foto sturen. Ze is helemaal idolaat van 'haar Adolf Hitler'. Als er bijvoorbeeld om de een of andere reden vlaggen worden gehesen, dan is haar eerste vraag: 'Papa, mama, ben ik vandaag samen met mijn Adolf Hitler jarig?' Elke

dag spreekt ze bij het bidden met haar twee iets oudere zussen altijd een gebed uit waarin ze God vraagt haar oma weer te genezen en haar Adolf Hitler gezond te laten blijven.²²

“Mijn beste Führer! Nu wil ik ook naar jou schrijven Ik zou graag samen met mijn papa willen vechten ik wil hem in het oosten meehelpen. Stuur mij alsjeblieft onmiddellijk het uniform op! Mijn papa is bij de Waffen-SS. Mijn tweelingbroer schrijft ook aan jou omdat hij soldaat wil worden. Ik ben blij als ik uit de heimat wegkom. Ik zal dan overal rondkijken en er flink op los knallen. Het patroon heb ik al dat heeft mijn papa mij gestuurd. Niet waar, mijn beste Führer? Jij denkt aan mij. ik ben acht jaar. Hopelijk gaat alles goed met je. Heel veel groetjes en Heil Hitler

Je Paul B.²³

“Unserem verehrten Führer! Onze kleine Rita zou de Führer graag met een ‘Heil Hitler’ willen begroeten. Daarom nemen wij de vrijheid u een foto toe te sturen waarop ze de Duitse groet brengt met haar opgeheven handje. Ze is tien maanden oud en de jongste van vijf kinderen. Als je haar een foto laat zien van Onkel Hitler, dan steekt ze meteen haar rechterhandje omhoog. Wanneer het niet onbeleefd of te veel gevraagd is, zouden wij dan om een antwoord mogen vragen? We willen graag weten of u de foto hebt gekregen en of u hem leuk vindt.

38

In aller Hochachtung stets deutsch mit deutschen Gruß

Heil Hitler

Familie Karl Fessler²⁴

Conclusie

De briefverzamelingen van Eberle en Ulshöfer leren ons drie belangrijke zaken wat de opiniepeiling van de toenmalige bevolking van nazi-Duitsland betreft:

1. Mensen schreven de Führer om verschillende redenen. Los van de loftuitingen, was een belangrijk motief eigenbelang, opportunisme en winstbejag. Dit betekent niet dat het hier gaat om (excusez le mot) raschte nazi's. Velen waren meelopers en probeerden hun graantje mee te pikken. Hun brieven zijn daar het beste bewijs van.
2. Sommige Duitsers durfden wél hun ongenoegen tegenover Hitler en zijn regime te uiten. Dikwijls worden zij vergeten in de geschiedenis.

3. Kleine kinderen werden dikwijls doordrongen van de geest van het nationaalsocialisme toen ze nog in de luiers zaten. Hoe was het voor hen mogelijk niet op te groeien tot Hitler steunende Duitsers? Maar dat is een andere discussie.

Nabeschuwing

Het archief van het Russische ministerie van Defensie bewaart honderdduizenden dossiers van het nazirijk. Deze documenten werden niet volgens een gestructureerd systeem aangelegd. Het is dus zeker niet uitgesloten dat in de toekomst nog nieuw materiaal aan het licht zal komen²⁵. Vele vragen van vandaag zullen in de toekomst beantwoord worden. Wanneer we de mentaliteit van een volk proberen te reconstrueren, mogen we echter niet vergeten dat het om de geschiedenis van mensen gaat. De voorbeelden in dit artikel opgenomen tonen aan dat er een grote diversiteit aan meningen was. Het zou te eenvoudig zijn om het volledige Duitse volk met de vinger te wijzen. En dit gebeurt tot op de dag van vandaag. Zo vertelde een leerkracht Duits me enkele jaren geleden een schokkend verhaal. Toen ze een nieuwe klas binnen kwam en zich voorstelde, zei één van haar leerlingen tegen haar: "Zou jij je beter niet excuseren dat je Duits geeft, gezien wat er tijdens de Tweede Wereldoorlog is gebeurd?"

Nuancering en educatie zijn de boodschap, veralgemening en onwetendheid zijn het gevaar.

Noten

1. Eberle, H. (red.). *Brieven aan Hitler*. Utrecht, A.W. Bruna Uitgevers B.V., 2007, p. 204.
2. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2269343/Holocaust-Memorial-Day-2013-Our-duty-victims-Nazis-says-Angela-Merkel.html>
3. De documentaire duurt 9,5 uur. Claude Lanzmann interviewt (samen met een tolk) getuigen van het naziregime. Het gaat om omstaanders, slachtoffers en participanten van het regime.
4. Ulshöfer, H.(red.). *Brieven aan Hitler*. Antwerpen, Kritak, 1995, 250p.
5. Eberle, H., p. 18.
6. Idem, p. 13.
7. Idem, p. 232-233.
8. Idem, p. 138.

9. Idem, p. 91.
10. Idem, p. 130.
11. Idem, p. 131-132.
12. Idem, p. 132-133.
13. Idem, p. 209.
14. Ulshöfer, H., p.111.
15. Idem, p. 219.
16. Idem, p. 57-58.
17. Idem, p. 56.
18. Eberle, H., p. 174.
19. Ulshöfer, H., p. 35.
20. Eberle, H., p. 277.
21. Ulshöfer, H., p. 172.
22. Eberle, H., p. 246.
23. Ulshöfer, H., p. 68.
24. Eberle, H., p. 147.
25. Idem, p. 19.